

Наукова бібліотека

Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка

«Листопадовий чин»

Віртуальний історичний екскурс



Суми – 2018

«Пригадаймо: золотіла тиха осінь,
Застеляла жовтим листям княжий Львів
Із війни ішли батьки голодні й босі,
Їх обов'язок у рідне місто вів.

А як перший сірий ранок листопаду
Понад межі простягнув своє крило,
Львів побачив українську, рідну владу,
Рідним прапором обвив своє чоло...»

Стрілецький романс

Перша світова війна наближалась до свого завершення, а Австро-Угорщина – до свого краху. Усвідомлюючи близький кінець та прагнучи врятувати державу імператор Австро-Угорщини Карл I у жовтні 1918 року видає звернення до «своїх народів», у якому обіцяє перетворити імперію на федерацію національних держав. Народи імперії отримали можливість самовизначатись.

Українці вимагали від Відня передачі їм влади у Східній Галичині, передбачаючи близький розпад ослабленої Першою світовою війною і національно-визвольними рухами Австро-Угорської імперії та перебуваючи під впливом існування Української Держави і Наддніпрянської України, західні українці почали готуватися до створення власної незалежної держави.



Січові стрільці

Ще з вересня 1918 р. у Львові було створено Військовий комітет, який розпочав підготовку до збройного повстання у Галичині.

«Листопадовий Чин» – українське національно-визвольне повстання, що відбулося в ніч з 31 жовтня на 1 листопада 1918 року у

Львові, силами українських січових стрільців та Української Національної Ради у Королівстві Галичини та Волині, коронній землі Австро-Угорської імперії, наслідком якого стало утворення 1 листопада 1918 року Західно-української Народної Республіки.

18–19 жовтня 1918 р. у Львові відбулися збори всіх українських депутатів австрійського парламенту та українських членів галицького і буковинського сеймів. До участі у нараді запросили по три представники від основних політичних партій Галичини, Буковини та греко-католицького єпископату. На цих зборах обрали Українську Національну Раду, яка стала представницьким органом українського народу в Австро-Угорщині.

19 жовтня 1918 р. Українська Національна Рада проголосила Українську державу на всій українській етнографічній території Галичини, Буковини та Закарпаття і закликала національні меншості делегувати своїх представників до Української Національної Ради. Президентом Української Національної Ради став Євген Петрушевич.



*Президент Української Національної
Ради – Євген Петрушевич*

19 жовтня 1918 року Є. Петрушевич, як президент Української Національної Ради, проголосив створення на українських землях Австро-Угорщини Української держави. Поява цієї держави стала наслідком дії багатьох чинників, перш за все високого рівня національної свідомості українців.

Українці підтримали проголошення незалежності. Було вирішено створити демократичну конституцію.

ДІЛО

РЕДАКЦІЯ І АДМІНІСТРАЦІЯ:

Львів, Ринок 14, II. пов.

Канто вист. знака 26126.

Адреса телег. "Діло" - Львів.

Число телефонів 945.

Регулярні
реклами на запит.

ПЕРЕДПЛАТА

в Австро-Угорщині:

місячно 3— К.

квартально 12— "

піврічно 20— "

щорічно 30— "

у Львові (без доставки):

місячно 4— К.

квартально 12— "

піврічно 20— "

щорічно 30— "

в Німеччині:

місячно 20— М.

квартально 60— "

піврічно 100— "

щорічно 180— "

За кожен номер
платити по 10 с.

Що оголошено:

Рекламі, розміщені в цьому номері, платити по 10 с. в день. Рекламі, розміщені в цьому номері, платити по 10 с. в день. Рекламі, розміщені в цьому номері, платити по 10 с. в день.

Львівський відділ редакції.

У Львові 16 с.

на провідній 20 с.

Видан: Видавничий Осередок "Діло".

Начальний редактор: Д-р Василь Паненко.

Проголошення Української Держави на українських областях Австрії і Угорщини.

Львів 19. жовтня 1918.

Стоячи на становищі самоозначення народів, Українська Національна Рада, як конституанта, постановляє:

I. Ціла етнографічна українська область в Австро-Угорщині -- а з окрема Східна Галичина в граничній лінії Сяну з влученням Лемківщини, північно-західна Буковина з містами Чернівці, Сторожинець і Серет та українська полоса північно-східної Угорщини -- творять одноцілну українську територію.

II. Ся українська національна територія уконституується отсим як українська держава. Постановляється поробити приготівні заходи, щоби се рішення перевести в життя.

III. Вживається всі національні меншости на сій українській області -- причім Жидів признається за окрему національність -- щоб уконституувалися і негайно вислали своїх представників до Української Національної Ради в кількості, відповідаючій їх числу населення.

IV. Українська Національна Рада виготовить конституцію для утвореної сим способом держави на основах: загального, рівного, тайного і безпосереднього права голосування з пропорціональним заступством, з правом національно-культурної автономії та з правом заступства при правительстві для національних меншостей.

V. Українська Національна Рада жадає, щоб зорганізована отсе в державу українська територія мала безумовно своїх заступників на мировій конференції.

VI. Теперішньому австро-угорському міністрови заграничних справ гр. Буянови відмовляється права пересправляти іменем сеї української території.



Видання за редакцією Д-р ВАСИЛЯ ПАНЕНКО.

В друкарні "Діло" Львів, Ринок ч. 14.



*Голова Української
Національної Ради –
Кость Левицький*

У неділю, 20 жовтня, на площі Святого Юра відбувся мітинг львів'ян, на якому Кость Левицький оприлюднив «рішення Української Народної Ради про утворення Української Держави в межах Австро-Угорщини». Щоб не допустити польських провокацій Кость Левицький і Олександр Барвінський того ж дня зустрілися з намісником Галичини генералом Карлом фон Гуйном, який запевнив їх, що влада взмозі «припинити всілякі демонстрації чи атаки».

Однак проголошення державності ще не означало її фактичне становлення – владу продовжували утримувати австрійці. Ситуацію загострили новини із Кракова, де поляки створили Ліквідаційну комісію. На початку листопада ця комісія повинна була зайняти Львів, який вона бачила частиною майбутньої польської держави. Рахунок пішов на дні.

Українці готувалися перейняти владу двома фронтами: дипломатичним та військовим.

Активно готувалися до захоплення влади у Галичині поляки, які вважали цей край своєю історичною територією.

Польські військові та політичні кола, посиляючись на «державотворчу нездатність» західних українців та необхідність об'єднання Галичини у «стратегічну Польщу, яка охороняла б Європу від більшовиків», заручившись підтримкою США і Антанти, створили у Парижі Польський Національний Комітет.

28 жовтня у Кракові створена Польська Ліквідаційна Комісія, ціль якої – проведення у Львові в ніч з 2 на 3 листопада збройного виступу з встановленням польської влади в Західно-українському краї, про що попередили намісника Галичини й австрійський уряд. Приїзд Комісії до Львова запланували на 1 листопада.

30 жовтня 1918 р. Українська Національна Рада, враховуючи ці обставини, поставила перед австрійським урядом вимогу передати їй всю повноту влади в Галичині. Однак намісник Галичини – генерал Карл фон Гуйн відповів на цю пропозицію відмовою.

За цих обставин українська сторона, яку представляли молоді українські офіцери вирішили взяти ініціативу в свої руки.

Бруківки твердь і погляд лева кам'яного,
Звук кроків, світло ліхтаря старого,
В холодному тумані мріє сивий Львів.
Ми лицарі абсурду – нам сваволю
Дарує ніч звияти. І ножів
Якими крає нашу плоть підступна зрада,
На шальки терезів кидали долю,
Про Волю мріяли стожарами вогнів,
Нам Слово – знак, і смерть – відрада,
Над ратушею стяг, метал холодних скоскорострілів,
Ще Сихів тільки марево в імлі...
Судилось полягти в сирій землі
Цій жмені козаків під кулями жовнірів
І мрію пронести крізь заметіль,
І крізь Базар, і тиф, і крізь квадранти смерті
В шинелях сірих лави, слово ЗУНР,
Листки пожовклі на старезних мурах,
І падають слова як листя яворів.
Ти жив – не жив, але палав, згорів!
Нам бути тут, на цій межі,
Нам вічно йти по цій стежі
Назустріч вихорам, вітрам,
Зневірам, темряві і зорепадам.

*Артур Сіренко
1 листопада 1918 р.*



31 жовтня 1918 р. на спільному засіданні членів УНРади і Військового Комітету було вирішено взяти владу в місті збройним шляхом. Військові командири отримали бойові завдання для захоплення найважливіших об'єктів Львова.

*Делегація ЗУНР та УНР у Львові
(листопад 1918 р.)*

Щоб запобігти переходу під владу Польщі, у ніч на 1 листопада 1918 року, за ініціативою члена Української Народної Ради Костянтина Левицького та сотника Дмитра Вітовського 15-й тернопільський, 19-й львівський, 41-й чернівецький полки, 30-й, 50-й та 90-й курені Українських січових стрільців загальною чисельністю 2400 осіб зайняли всі найважливіші урядові установи у Львові, Станіславі, Тернополі, Золочеві, Сокалі, Раві-Руській, Коломиї і Бориславі.



Народний дім (м. Львів)

Штабом повстання у Львові став Народний Дім. Повстання розпочалося о четвертій годині ранку. Українські частини, які налічували 60 старшин та 1400 вояків, на чолі з сотником Українського Січового стрілецтва Д. Вітовським, зайняли ратушу, намісництво, головну пошту, вокзал, банк.



Вхід до ратуші Львова під час листопадових подій 1918 року

1 листопада 1918 р. о п'ятій годині ранку було відключено міський телефон і міжнародну телеграфну лінію, захоплено радіо. До світанку зайнято всі вокзали. Вже на ранок у місті з'явилися українські патрулі з синьо-жовтими стрічками на шапках.

О шостій годині ранку замайоріли синьо-жовті прапори над ратушею та намісництвом міста. Львів уперше з 1349 року перебував в українських руках. Сталося це протягом двох годин без жодної краплі крові та майже без жодного пострілу. Львів, заснувши в жовтні ще перебуваючи в монархії Габсбургів, прокинувся 1 листопада 1918 року в Українській державі.



1 листопада 1918 р. о сьомій годині ранку сотник Дмитро Вітовський склав рапорт Костю Левицькому про те, що влада у Львові перейшла до УНРади без жодних людських втрат. Розпочався період становлення української державності у Західно-українських землях. Цього ж дня Українська Народна Рада видала звернення до населення, в якому сповіщала про встановлення своєї влади на території Української держави і закликала окружні військові комітети Тернополя, Станіслава, Золочева, Коломиї, Перемишля, Самбора, Чернівців, Чорткова й інших міст, а також усі повіти і села зробити те ж саме.

*Дмитро Вітовський – сотник
Українських Січових Стрільців,
Державний секретар
військових справ ЗУНР.*



Гербом Західно-Української Народної Республіки став Золотий Лев на синьому тлі, а прапором – синьо-жовте знамено.

1 листопада у Львові була розповсюджена відозва Української Національної Ради до населення міста Львова:

«Волею українського народу утворилася на українських землях Австро-Угорської монархії Українська Держава. Найвищою державною властю Української Держави є Українська Національна Рада. З нинішнім днем Українська Національна Рада обняла владу в столичному місті Львові і на цілій території Української Держави. Дальші зарядження видадуть цивільні і військові органи Української Національної Ради. Взивається населення до супокою і послуху сим зарядженням. Під сею умовою безперечність публичного порядку, життя й маєтку, як також заосмотрення в поживу вповні запоручається».



Втім, це призвело до опору поляків і розгортання з перших днів існування ЗУНР польсько-української війни. Вже 1 листопада у Львові польське населення міста розпочало підготовку до неї. Під вечір 1 листопада на вулицях Львова з'явилися перші збройні вузли польського протистояння.

Запеклі бої почалися 3 листопада, коли у Львів прибуло кілька сотень січових стрільців із Золочева і Рави-Руської. Незважаючи на це, українцям не вдалось досягти значних успіхів і керівництво військового повстання перейшло до полковника Григорія Коссака, завдяки чому до 10 листопада січові стрільці взяли під контроль дві третини міста.

11 листопада 1918 р. було утворено виконавчий орган влади – Державний секретаріат на чолі з К. Левицьким, а вже через два дні було затверджено конституційні основи новоствореної держави – вона отримала назву Західно-Українська Народна Республіка, її територія охоплювала сімдесят тисяч км², населення становило майже шість мільйонів осіб.

13 листопада 1918 року, у день зречення престолу цісаря Карла I, УНРада проголосила створення на території Галичини, Буковини і Закарпаття нової держави – Західно-Української Народної Республіки, що привело до активізації боїв, які вдалось зупинити 16 листопада, коли до ворогуючих сторін зі спільним закликком до примирення й взаємних поступок звернулись католицький і греко-католицький архієпископи Львова Юзеф Більчевський і Андрей Шептицький.

Тимчасовим перемир'ям скористалась армія Польського королівства, розбивши під Перемишлем українські війська.

Польща розв'язала українсько-польську війну для захоплення Галичини. Молода Західно-Українська Народна Республіка проіснувала півроку та впала під атакою польської армії.

Польські війська 20 листопада взяли Львів в облогу і в ніч на 22 листопада 1918 року після чотирьохгодинного бою зайняли місто.

Невдовзі польські війська контролювали 10 із 59 повітів, у яких ЗУНР проголосила свою владу.

Близько десяти тисяч поляків і п'ятнадцяти тисяч українців, загинули під час цієї війни.

З 1919 року під польською окупацією опинилися майже 125 000 км² земель Східної Галичини та Західної Волині, а це становило третину усієї площі Польської держави.

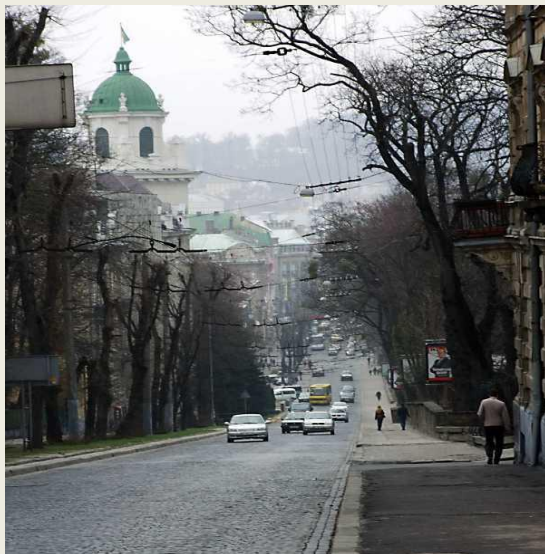
Українські військовополонені утримувалися в жахливих умовах у колишніх австрійських таборах для військовополонених в Домбі (Краків), Ланьцуті, Пикуличах, Стрілкові й Вадовиці.

Жодні домовленості про автономію та демократичні принципи Польщею не виконувались, навпаки – приймалась політика терору та винищення українського населення.

Уряд Західно-Української Республіки змушений був переїхати до Тернополя, а потім до Станіслава. Молода українська держава шукала підтримки на міжнародній арені. Проте українську державність світове співтовариство, особливо країни Антанти, визнавати не поспішали.

З цих обставин уряди ЗУНР і Директорії, намагаючись зміцнити свої позиції та реалізувати на практиці споконвічні мрії українців. 1 грудня 1918 року у Фастові уклали попередню угоду про об'єднання ЗУНР (Галичини, Буковини, Закарпаття) та УНР (Наддніпрянської України).

Урочисте проголошення Акту з'єднання Західно-Української Народної Республіки і УНР в єдину державу відбулося 22 січня 1919 року в Києві.



Щороку, 1 листопада, у Львові відзначають День Листопадового чину.

На честь вшанування пам'яті про першолистопадові події 1918 року у місті Львові названо вулицю, яка знаходиться у центрі міста.

Вулиця Листопадового Чину (м. Львів)

Бібліографічний список джерел:

Литвин, М. Р. Військова еліта Галичини [Текст] : [біографії військових діячів, 1914–1923 рр.] / М. Р. Литвин, К. Є. Науменко. – Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2004. – 374 с.

Львів. Місто наших героїв [Текст] : путівник / О. Дєдик, А. Козицький, В. Мороз, В. Муравський ; за ред. А. Козицького. – Львів : Літопис, 2009. – 248 с.

Цегельський, Л. М. Від легенд до правди [Текст] = From Legends to Facts: спомини про події в Україні, зв'язані з Першим Листопадом 1918 р. / Л. М. Цегельський. – Нью-Йорк ; Філадельфія : Булава, 1960. – 313 с.

Кузьма, О. Листопадові дні 1918 р. [Текст] / О. Кузьма. – Львів, 1931. – 443 с.

Кузьма, О. Листопадові дні 1918 р. [Текст] / О. Кузьма. – Нью-Йорк, 1960. – 450 с.

Бойко, О. Легіон Українських Січових Стрільців [Текст] / О. Бойко // Енциклопедія історії України : у 10 т. / Інститут історії України НАН України ; редкол.: В. А. Смолій (голова) [та ін.]. – Київ : Наукова думка, 2009. – Т. 6 : Ла–Мі. – С. 96.

Військова еліта Галичини [Текст] // Литвин, М. Р. Військова еліта Галичини : [біографії військових діячів, 1914–1923 рр.] / М. Р. Литвин, К. Є. Науменко. – Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2004. – С. 20–40.

Гон, М. Західна Україна 1918–1939 рр.: простір міжетнічної дистанції [Текст] / М. Гон // Сучасність. – 2005. – № 12. – С. 110–117.

Гордій, Я. Єзуїтський город. Епізоди з львівських боїв [Текст] / Я. Гордій // Календар Червоної Калини. – Львів, 1929.

Гижа, І. По шляху до самостійности й соборности [Текст] / І. Гижа // Український Національний Календар. – Перемишль, 1928.

Долинський, Д. Крик життя. Боротьба Українського Народу за волю й незалежність [Текст] / Д. Долинський // Серед бурі : літературний збірник. – Львів, 1919. – С. 267.

Західноукраїнська Народна Республіка [Текст] // Бойко, О. Д. Історія України : підручник / О. Д. Бойко. – 4-те вид., допов. – Київ : Академвидав, 2012. – Гл. 11, § 11.6. – С. 330–335.

Карпенко, О. Листопадова 1918 р. національно-демократична революція на західноукраїнських землях [Текст] / О. Карпенко // Український історичний журнал. – 1993. – № 1. – С. 18.

Крезуб, А. Бої за Львів і Наддніпрянські Січові Стрільці [Текст] / А. Крезуб // Календар Червоної Калини на 1930 рік. – Львів, 1929.

Лазарович, М. В. Українські січові стрільці в революційних подіях у листопаді 1918 р. і Східній Галичині [Текст] / М. В. Лазарович // Український історичний журнал. – 1998. – № 5. – С. 40–51.

Ластовський, В. Відображення концепції правової держави в Конституції УНР (1918) [Текст] / В. Ластовський // Визвольний шлях. – 2003. – № 11. – С. 55–57.

Левицький, К. Розпад Австрії і українська справа [Текст] / К. Левицький // Воля. – 1920. – Т. 3, ч. 2. – С. 58.

Листопадове повстання 1918 [Текст] : (Листопадовий Чин, Листопадовий Зрив) // Довідник з історії України : видання в 3-х томах / [К. Бондаренко, В. Гордієнко, Я. Грицак та ін.]. – Київ : Генеза, 1995. – Т. 2 : К–П. – С. 163.

Матвієнко, В. Україна і Польща в 1918 р.: проблема формування новітніх міждержавних відносин [Текст] / В. Матвієнко // Історія в школі. – 2002. – № 5/6. – С. 13–17.

Мороз, В. Історія Західно-Української Народної Республіки. Галичина, Буковина і Закарпаття в 1918–1919 роках [Текст] / В. Мороз // Мандрівець. – 1999. – № 1. – С. 3–21.

Назарук, О. Рік на Великій Україні [Текст] / О. Назарук // Конспект споминів з української революції. – Відень, 1920.

Паліїв, Д. Перший листопад [Текст] / Д. Паліїв // Український Національний Календар на 1928 рік. – Перемишль, 1927.

Президент Західно-Української Республіки [Текст] : 155 років з дня народження Євгена Петрушевича / авторська рубрика В. Шпака // Урядовий кур'єр. – 2018. – № 99, 26 травня. – С. 6.

Реєнт, О. Легітимація проголошення ЗУНР: історико-правовий дискурс [Текст] / О. Реєнт // Історія в школі. – 2008. – № 11/12. – С. 1–6.

Стефанів, З. Історія українського війська [Текст] / З. Стефанів // Київська старовина. – 1993. – № 2. – С. 81.

Столиця ЗУНР // Історія Львова [Текст] : у 3-х томах / Я. Ісаєвич, М. Литвин, Ф. Стеблій. – Львів : Центр Європи, 2006. – Т. 3. – С. 10–15.

Ходак, І. Дмитро Вітовський – провідник Листопадового чину [Текст] / І. Ходак // Літопис Червоної Калини. – 1991. – № 2. – С. 45–49.

Черченко, Ю. А. Листопадова національно-демократична революція в Галичині 1918 р. [Текст] / Ю. А. Черченко // Енциклопедія історії України : у 10 т. / Інститут історії України НАН України ; редкол.: В. А. Смолій (голова) [та ін.]. – Київ : Наукова думка, 2009. – Т. 6 : Ла–Мі. – С. 161.

В документі використано матеріали Інтернет ресурсів:

<http://photo-lviv.in.ua/podiji-lystopadovoho-chynu>

<http://resource.history.org.ua>

<http://umoloda.kiev.ua>

<http://www.history.org.ua>

<https://uateka.com/uk/article/society/heritage/930>

<https://uk.wikipedia.org/wiki>

Підготувала Чайка Н. А.